

Олексій Анатолійович ЄРМОЛЕНКО

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та соціальних наук,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ORCID ID: 0000-0003-3590-5187

E-mail: oleksii.yermolenko@hneu.edu.ua

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ

Єрмоленко, О. А. Державне регулювання відтворення основного капіталу [текст] / Олексій Анатолійович Єрмоленко // Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 1. – С. 33–39. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Сьогодні економіка України перебуває на стадії спаду. Тож актуальним є необхідність втручання держави в соціально-економічний розвиток економіки. Такий захід покликаний стабілізувати діяльність господарств, здатних продукувати інновації й підвищувати якість і рівень життя українського населення. Ця діяльність потребує злагодженої координації дій економічних суб'єктів з питань нагромадження капіталу.

Метою наукового дослідження є аналіз застосованих державою інструментів для регулювання відтворення основного капіталу. При здійсненні дослідження були використані методи ретроспективного аналізу, узагальнення, порівняння й контент-аналіз.

Результати. Результатом дослідження є вироблення шляхів відтворення основного капіталу. Науковою новизною слід вважати запропонований перелік інструментів державного регулювання, котрий націлений на прискорення інвестиційного розвитку української економіки. Тільки у такому випадку можливе оновлення виробничого капіталу. Практична значимість результатів дослідження полягає у їх можливому використанні при формуванні амортизаційної політики держави. Перспективами подальших досліджень є розробка амортизаційної політики по галузях економіки й створення резервів для інноваційного розвитку. Стимулювання процесу технологічної модернізації дозволить збільшити частку нових потужностей, що, відповідно, призведе до підвищення рівня їх використання, а, отже, і до зростання ефективності вітчизняного промислового виробництва.

Висновки. Кардинальне оновлення виробничого потенціалу України можливо лише при виконанні таких умов: послідовна політика держави щодо поліпшення інвестиційного клімату, зниження інвестиційних ризиків, створення стабільних умов господарської та інвестиційної діяльності, зміцнення інвестиційного потенціалу сучасних вітчизняних підприємств і прискорення інвестиційного розвитку української економіки.

Ключові слова: амортизаційна політика, інвестиційний розвиток, основний капітал, державне регулювання, відтворення.

Oleksii YERMOLENKO

PhD, Associate Professor, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

STATE REGULATION OF THE REPRODUCTION OF FIXED CAPITAL

Abstract

Introduction. Today, the Ukrainian economy is in a recession. Therefore, the need for government intervention in the socio-economic development of the economy is relevant. This measure is designed to stabilize the activities of economic agents that can produce innovations

and improve the quality and standard of living of the Ukrainian population. This activity requires coherent coordination of economic entities on issues of capital accumulation.

The purpose of the research is to analyse the tools used by the state for the regulation of fixed capital reproduction. In carrying out the study, methods of retrospective analysis, generalization, comparison, and content analysis were used.

Results. The result of the study is the reproduction ways development of fixed capital. The proposed list of state regulation instruments, which is aimed at accelerating the investment development of the Ukrainian economy, should be considered as the scientific novelty. Only in this case is it possible to renew production capital. The practical significance of the research results lies in their possible use in the formation of the state amortization policy. Prospects for further research are the development of depreciation policies for the economy sectors and the creation of reserves for innovative development. Stimulating the modernization process will increase the share of new capacities, which, respectively, will lead to an increase in their use and to an increase in the efficiency of domestic industrial production.

Conclusions. A radical renewal of the production potential of Ukraine is possible only if the following conditions are met: a consistent state policy to improve the investment climate, reduce investment risks, create stable conditions for economic and investment activity, strengthen the investment potential of modern domestic enterprises and accelerate the investment development of the Ukrainian economy.

Keywords: depreciation policy, investment development, fixed capital, state regulation, reproduction.

JEL classification: D24; G31

Вступ

Сучасна економічна думка стверджує, що економічні цикли складаються з етапів розвитку, стабілізації, спаду й занепаду (кризи). Наразі економіка України перебуває на стадії спаду. Тож необхідність втручання держави в соціально-економічний розвиток економіки покликана стабілізувати діяльність господарств, здатних продукувати інновації й підвищувати якість і рівень життя українського населення. Така діяльність потребує злагодженої координації дій економічних суб'єктів з питань нагромадження капіталу, в тому числі, його сучасних форм, які є підґрунтям розвитку всієї сукупності та різноманітності відносин суспільного відтворення.

Проблемою державного регулювання відтворення основного капіталу займалося багато як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, серед яких: М. Герасимчук, Б. Кваснюк, С. Дорогунцов [1-3]. Ці дослідники основну увагу приділяли ресурсно-технологічному аспекту відтворення. А Л. Шинкарук і А. Кулиш досліджують проблеми нагромадження капіталу і звертають увагу на необхідність посилення його активізації в трансформаційній економіці [4; 5]. О. Шнитко робить акцент на стимулюванні нагромадження капіталу як запоруки зростання конкурентоспроможності вітчизняної економіки [6].

Мета статті

Метою дослідження є аналіз застосованих державою інструментів для регулювання відтворення основного капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Основною ціллю державного регулювання відтворення основного капіталу є створення сприятливих умов для стабільного економічного зростання та розвитку й організація цілісного механізму такого відтворення. Об'єктом державного регулювання відтворення основного капіталу виступають основні засоби, а його суб'єктом – держава через певні державні органи законодавчої і виконавчої влади різних рівнів

підпорядкування. Економічний розвиток України з початку 2000-х років і до сьогодні можна поділити на кілька етапів: перший етап (2000–2004 рр.) характеризується високою динамікою економічного зростання: 6% – 12% приросту ВВП на рік; під час другого періоду (2005-2007 рр.) уповільнюється зростання ВВП; третій етап (2008–2011 рр.) співпадає з періодом світової фінансово-економічної кризи, яка безперечно торкнулася і нашої економіки. У 2010 –2013 рр. спостерігалася певна стабілізація, а у 2014–2015 рр. - зниження розвитку внаслідок внутрішньої політичної ситуації; 2016–2019 рр. - вихід з кризи та розвиток економіки, а 2020 – нова криза, на жаль, фактично всеохоплююча.

За ці роки в економіці країни сталися різноманітні зміни – адаптація старих підприємств до нових ринкових викликів, застосування у виробництві нових технологій, пристосування звільнених потужностей до випуску нових продуктів, підвищення їх якості тощо. За цих умов змінювалася також і вартість основного капіталу як в цілому по країні, так і за окремими видами економічної діяльності.

В загальній світовій практиці провідне місце у здійснюванні процесу оновлення обладнання займають амортизаційні відрахування. Це можна пояснити пріоритетністю амортизаційних відрахувань у порівнянні з іншими інвестиційними джерелами: при будь-якому фінансовому стані підприємства амортизаційні відрахування повинні відраховуватися і завжди залишатися у розпорядженні цього підприємства. Як правило, основний капітал, відтворення якого відбулося за рахунок внутрішніх джерел, використовується ефективніше.

Однією з головних проблем забезпечення розширеного відтворення основних фондів є розробка й впровадження дієвого механізму їх амортизації. Серед різноманітних джерел фінансування інвестицій амортизаційні відрахування є елементом власних коштів підприємств при здійсненні реалізації капіталовкладень і, здебільшого, є найбільшим.

Сприятливими властивостями власних джерел відтворення основного капіталу можна назвати швидкість і простоту мобілізації, високу ефективність за показником норми прибутковості капіталу, котрий інвестується, невисокий ризик неплатоспроможності й банкрутства підприємства при його використанні, повний контроль управління засновниками підприємства.

Виходячи з цього, державна амортизаційна політика в нашій країні має важке завдання побороти наявний конфлікт бюджетних інтересів держави й інвестиційних інтересів підприємства, водночас сприяючи покращенню фінансового стану підприємства як важливій умові забезпечення відтворення їхніх основних і обігових фондів.

Така прискіплива увага держави до амортизаційних відрахувань обумовлена тим, що вони представляють собою найбільш стабільне й ефективне джерело інвестицій. По-перше, на їх динамічність, на відміну від прибутку, значно менше позначаються коливання виробництва.

По-друге, утворення амортизаційних відрахувань зовсім не залежить від підсумків економічної діяльності, тож навіть збиткові підприємства мають у наявності кошти для оновлення основних засобів. Це актуально саме для нашої країни, де має місце велика частка збиткових підприємств, яка протягом останніх майже 20 років відчутно не змінюється, коливаючись в рамках 38-40%, що є протиріччям для ринкової економіки і майже прямим фактом наявності тіньових фінансових потоків.

По-третє, оскільки амортизаційні відрахування завжди мають цільове економічне призначення (компенсація зношеного основного капіталу), то вони виступають заставою для забезпечення простого відтворення.

Тож, питання прискорення оновлення основного капіталу є нагальним і потребує перегляду вищими органами державної влади значення амортизаційних відрахувань у відтворювальному процесі, формування ефективної амортизаційної політики.

Для господарської практики найбільш значущими є пошук і розробка методів, напрямків активного втручання в економіку промислового сектора, реального впливу на структуру, характер і динаміку відтворення в її галузевих комплексах. Застосування й копіювання європейського досвіду реіндустріалізації у вітчизняних умовах спочатку відпадає не тільки через історичну промислово-відтворювальну спадковість, а й через істотні відхилення від елементарної економічної раціональності в перехідних економіках (м'які обмеження, заборгованості тощо) і непристосованість основних промислово-виробничих фондів до нової господарської реальності [7]. Відповідні проблеми зумовлюють в даний час полеміку щодо усунення технологічних бар'єрів в промисловості, окремих помилок організаційно-економічного, інституційного характеру (незавершеності ринкових реформ або їх недоліків) і об'єктивних структурних диспропорцій сучасної української економіки.

У зв'язку з вищезначеним зростає необхідність розробки такої моделі державного регулювання відтворення основного капіталу, яка була б спроможна забезпечити особливу системоутворюючу роль держави у формуванні нового цілісного виробничо-технологічного апарату в промисловості України і відповідних умов в галузях економіки для стабільного зростання обсягів виробництва, рентабельності капіталу й валового внутрішнього продукту. Від змісту та якості цільових установок держави, їх функцій і принципів в цьому напрямку буде залежати побудова ланок і елементів системи державного регулювання відтворення основного капіталу у вітчизняній промисловості. Необхідно розробити й реалізувати якісно інші основи, елементи і положення державного регулювання відтворювальних процесів у галузі функціонування основних виробничих фондів, які здатні забезпечити прискорення промислового зростання та досягнення стійкості макроекономічної системи в цілому.

Не дивлячись на деякі позитивні зрушення, недостатній розвиток правових регулюючих інститутів найчастіше є самостійним фактором, що знижує ефективність використання виробничих потужностей. У вітчизняній економіці зберігається високий рівень монополізму, в ряді економічних сегментів відсутня реальна конкуренція, розвиток бізнесу стримують значні транзакційні витрати, має місце неповнота й суперечливість нормативно-правової бази, нерегульованість відносин власності, недостатній розвиток інфраструктури і таке інше. Тому повинна бути продовжена раціональна та послідовна державна політика зі створення ринкових інститутів, орієнтованих на підвищення ефективності й конкурентоспроможності національної економіки.

Сучасна державна економічна політика в першу чергу має бути спрямована на формування цілісної системи оновлення виробничого капіталу галузей економіки. Необхідна розробка довгострокової державної стратегії стимулювання й підтримки прогресивних процесів відтворення промислового потенціалу країни, націлена на стимулювання прискореного оновлення, модернізацію та підвищення техніко-технологічного рівня діючих і створення нових потужностей; вдосконалення структури виробничого потенціалу, усунення диспропорцій у технічному рівні різних ланок технологічного ланцюжка виробництва, розшивку занадто «вузьких місць», ліквідацію дефіцитних ділянок, на яких недолік конкурентоспроможного виробничого апарату не дозволяє випускати необхідні ринку обсяги продукції; збільшення частки сучасних, інноваційних потужностей, структурні зрушення на користь виробничих потужностей, що створюють продукцію з високою доданою вартістю; підтримання збалансованості пов'язаних виробничих потужностей, забезпечення наявних і перспективних обсягів потужностей достатньою кількістю сировинних і трудових ресурсів відповідної якості.

Серед широкого арсеналу заходів державного регулювання, вироблених протягом десятиліть, можна виділити дві групи методів, націлених на нормалізацію відтворювального процесу: методи прямого й непрямого впливу. Перша група заходів має безпосередню спрямованість на регулювання процесу відтворення основного

капіталу і в сучасних умовах повинна бути націлена на першочергове вирішення найбільш гострих і актуальних проблем. Однією з таких проблем є стан машинобудівних потужностей, тривала деградація яких призвела до того, що багато видів машин і устаткування сьогодні в країні не випускаються, техніко-технологічні параметри певної частини виробленої продукції не відповідають прогресивним зразкам. Неможливість забезпечити галузі економіки сучасним обладнанням знижує рівень прогресивності й конкурентоспроможності всієї економіки. Необхідні адресні, вузько орієнтовані заходи державної підтримки вітчизняного машинобудування. Друга група включає комплекс заходів, вироблених в галузі стимулювання економічного зростання, науково-технічної та інноваційної діяльності, що опосередковано впливають на оновлення потужностей через зростання доходів підприємств, підвищення якості продукції, створення сприятливого економічного клімату.

Провідну роль у процесі державного регулювання відтворення потужностей має відігравати вдосконалення такого регулятивного інструмента як амортизаційна політика.

Для активізації інвестиційних зрушень в економіці України Президент своїм Указом від 7.03.2001 року № 169/2001 схвалив Концепцію амортизаційної політики, котра була спрямована на збільшення фінансової зацікавленості суб'єктів господарювання у реалізації інвестицій в основний капітал за кошти власних амортизаційних фондів [8]. З цією метою було запропоновано:

закріпити за суб'єктами господарювання право користуватися коштами власного амортизаційного фонду й ввести заборону на жодні централізовані вилучення з нього;

надавати право отримувати податкові знижки тільки таким суб'єктам господарювання, котрі представляють документальне аргументування інвестиційного використання коштів амортизаційного фонду;

здійснити розробку класифікації основного капіталу за групами згідно характеру й строків його використання та зносу;

ввести для кожної виокремленої групи основного капіталу економічно аргументовані індикативні норми для розрахунку економічної амортизації та діапазони допустимих відхилень, у межах яких суб'єкти господарювання можуть обирати визначені норми економічної амортизації самостійно;

схвалити максимальні граничні норми податкової амортизації, в рамках яких її розмір може переважати розмір економічної амортизації.

В результаті запровадження означених заходів планувалося покращення фінансових результатів господарювання суб'єктів господарської діяльності та створення бази даних для об'єктивно неупередженої оцінки параметрів руху основного капіталу, потрібної для побудови прогнозів і створення програм економічного й соціального розвитку.

Перешкоджає реалізації відтворювальної функції амортизації ряд значних обставин. Так, знецінення амортизації при високому рівні інфляції негативно відбивається на інвестиційних можливостях підприємств. Окрім цього, інфляція збільшує потребу в оборотних фондах, веде до зростання заробітної плати і реальної ставки оподаткування прибутку. Знижує інвестиційний потенціал амортизаційних відрахувань також і високий знос майна, що амортизується [9].

Незаперечним є той факт, що відтворення основного капіталу є неможливим за умови, коли нагромадження основного капіталу є недостатнім [10]. При виборі дієвих заходів, котрі спрямовані на стимулювання вкладення амортизаційних ресурсів в інвестиції, держава має використовувати економічні інструменти. У першу чергу - це активізація інвестиційного попиту шляхом розширення внутрішнього ринку, поліпшення інвестиційного клімату, зниження інвестиційних ризиків, підвищення привабливості інвестування в український бізнес. У цьому випадку основна частина

амортизації буде направлятися на інвестиційні цілі, що підвищить її роль як джерела відтворення основного капіталу. Відновлення відтворювальної функції амортизації активізує процес оновлення основного капіталу, створить передумови для зниження собівартості, підвищення якості продукції і зростання її конкурентоспроможності.

Гнучка щодо галузевої і регіональної диференціації виробництва амортизаційна політика має перетворитися на дієвий економічний важіль стимулювання інвестиційної діяльності [11]. Для цього активна амортизаційна політика повинна поєднуватися з податковою політикою, цілеспрямовано орієнтованої на розвиток бізнесу. В рамках такої політики на стимулювання інвестицій і прискорене оновлення виробничих потужностей можуть бути спрямовані: зменшення ставок податку на прибуток при його реінвестуванні у виробництво; економічне стимулювання цільового використання амортизації шляхом збільшення податкових відрахувань у разі нецільового використання; підвищене оподаткування фінансових операцій, що збільшують привабливість інвестицій в основний капітал (наприклад, впровадження податку на виведений капітал); податкові стимули у визначених, в першу чергу, високотехнологічних машинобудівних галузях для заохочення інвестицій в проекти по їх розвитку; податкові пільги інноваційно активним підприємствам і організаціям тощо.

При виробленні державної інвестиційної політики, спрямованої на стимулювання модернізації та техніко-технологічне оновлення виробничої бази, необхідно враховувати, що в Україні, в силу значної диференціації технологічного рівня окремих галузей і виробництв, не існує універсального варіанту розвитку для всіх галузей і секторів економіки.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Послідовна політика держави щодо поліпшення інвестиційного клімату, зниження інвестиційних ризиків, створення стабільних умов господарської та інвестиційної діяльності, зміцнення інвестиційного потенціалу сучасних вітчизняних підприємств повинна поєднуватися з інституційними перетвореннями, необхідними для трансформації накопичень в інвестиції в основний капітал, прискорення інвестиційного розвитку української економіки. Тільки на цій основі можливе кардинальне оновлення виробничого потенціалу країни, що створить надійну основу для динамічного і сталого розвитку. Практична значимість результатів дослідження полягає в їх можливому використанні при формуванні амортизаційної політики держави. Перспективами подальших досліджень є розробка амортизаційної політики по галузях економіки та створення резервів для інноваційного розвитку. Стимулювання процесу технологічної модернізації дозволить збільшити частку нових потужностей, що, відповідно, призведе до підвищення рівня їх використання, а, отже, і до зростання ефективності вітчизняного промислового виробництва.

Список літератури

1. Відтворення основних і оборотних фондів: Монографія / [М. Герасимчук, В. Бурлака, І. Галиця та ін.]; відп. ред. М. Герасимчук. К. : Ін-т економіки НАН України, 2002. 206 с.
2. Дорогунцов С., Чижова В. Методологічні проблеми відтворення основного капіталу в трансформаційний період. *Економіка України*. 2002. № 12. С. 29-34.
3. Національні заощадження та економічне зростання. Ін-т економічного прогнозування НАН України / за ред. Б. Є. Кваснюка. Київ. : «МП Леся», 2000. 304 с.
4. Шинкарук Л. В. Нагромадження основного капіталу: теорія, аналіз та тенденції розвитку в Україні: монографія. К. : Ун-т «Україна», 2006. 393 с.
5. Кулиш А. Б. Накопление в системе трансформационной экономики (теоретико-методологические аспекты): монографія. Донецк : УкрНТЭК, 2001. 268 с.

6. Шнитко О. С. Національна конкурентоспроможність: сутність, проблеми, механізм реалізації. К. : Наукова думка, 2003. 336 с.
7. Едронова В. Н., Гарахина И. В. Комплексный метод оценки амортизационных отчислений и контроль за их целевым использованием. *Экономический анализ: теория и практика*. 2008. № 12. С. 7-12.
8. Концепція амортизаційної політики : Указ Президента України № 169/2001 від 07.03.2001 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169/2001>
9. Ray S. P. Measuring Capacity Utilization and Evaluating the Impact of Liberalization on Capacity Utilization of Indian Drug and Pharmaceutical Industry// *Journal of Emerging Knowledge on Emerging Markets*. 2011. Vol. 3. no 1. pp. 206-227.
10. Куцик П. О., Васюник Т. І. Застосування методики трендового аналізу для прогнозу оцінки сучасного стану відтворення основного капіталу. *Інтелект XXI*. 2019. № 2. С. 48-52.
11. Why Has Investment Resumed in France Despite Low Capacity Utilization Rates? *Trésor-Economics*. 2011. № 90. URL : [http : //www.tresor.economie.gouv.fr/File/328016](http://www.tresor.economie.gouv.fr/File/328016) (accessed: 21.09.2015).

References

1. Vidtvorenna osnovnykh i oborotnykh fondiv (2002) [*Reproduction of fixed and working capital*]: / Gerasimchuk, M., Burlaka, V., Galitsya, I. ta in.; vidp. red. Gerasimchuk, M. In-t ekonomiky NAN Ukrainy. Kiev. Ukraine.
2. Dorohuntsov S. and Chyzhova V. (2002) «Methodological problems of reproduction of fixed capital in the transformation period». *Ekonomika Ukrainy*. no. 12. pp. 29-34.
3. Natsional'ni zaoschadzhennia ta ekonomichne zrostannia [National Savings and Economic Growth]. (2000). In. Kvasniuka, B. Ye. «MP Lesia». Kyiv. Ukraine.
4. Shynkaruk L. V. (2006) *Nahromadzhennia osnovnoho kapitalu: teoriia, analiz ta tendentsii rozvytku v Ukraini* [The accumulation of fixed capital: theory, analysis and development trends in Ukraine]. K. : Un-t «Ukraina», Kyiv. Ukraine.
5. Kulish, A. B. (2001) *Nakoplenie v sisteme transformatsionnoi ekonomiki (teoretiko-metodologicheskie aspekty)*. [Accumulation in the system of transformational economics (theoretical and methodological aspects)]. UkrNTJeK. Donetsk. Ukraine.
6. Shnitko O. S. (2003) *Natsional'na konkurentospromozhnist': sutnist', problemy, mekhanizm realizatsii*. [National competitiveness: essence, problems, implementation mechanism]. Naukova dumka. Kyiv. Ukraine.
7. Edronova, V. N. and Garahina, I. V. (2008) «A comprehensive method for assessing depreciation and monitoring their intended use». *Ekonomicheskii analiz: teoriya i praktika*. no 12. pp. 7-12.
8. Kontseptsiiia amortyzatsijnoi polityky : Ukaz Prezy`denta Ukrayiny. (2001) [Depreciation Policy Concept. Decree of the President of Ukraine]. No. 169/2001 dated March 07, 2001. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169/2001>
9. Ray, S. P. (2011) «Measuring Capacity Utilization and Evaluating the Impact of Liberalization on Capacity Utilization of Indian Drug and Pharmaceutical Industry». *Journal of Emerging Knowledge on Emerging Markets*. Vol. 3. no 1. pp. 206-227.
10. Kutsyk, P. O. and Vasiunyk, T. I. (2019) «The use of trend analysis techniques for the predictive assessment of the current state of fixed capital reproduction». *Intelekt XXI*. no 2. pp. 48-52.
11. «Why Has Investment Resumed in France Despite Low Capacity Utilization Rates?» (2011) *Trésor-Economics*. no 90. Available at: [http : //www.tresor.economie.gouv.fr/File/328016](http://www.tresor.economie.gouv.fr/File/328016)

Стаття надійшла до редакції 18.12.2019 р.